

Situace doživotně odsouzených vězňů

*Výňatek z 25. všeobecné zprávy CPT,
publikované v roce 2016*

Předběžné připomínky

67. V 11. obecné zprávě o své činnosti v roce 2000 se CPT krátce zabýval otázkou doživotně odsouzených vězňů a vězňů s dlouhodobými tresty odnětí svobody. Výbor zejména vyjádřil obavy, že těmto vězňům nebyly často poskytnuty odpovídající materiální podmínky, aktivity a kontakt s lidmi a že byli často vystaveni zvláštním omezením, která ještě mohla zhoršit škodlivé dopady jejich dlouhodobého uvěznění. Výbor se domnívá, že nastal čas, aby byla přezkoumána situace doživotně odsouzených vězňů v Evropě, přičemž vychází ze zkušeností, které získal z návštěv uskutečněných v posledních 15 letech, a současně přihlíží k vývoji, ke kterému došlo na evropské a obecné úrovni, zejména k doporučení Rec (2003) 23 Výboru ministrů Rady Evropy o zacházení vězeňských správ s odsouzenými k doživotním a jiným dlouhodobým trestům¹.

Doživotní tresty

68. CPT chápe doživotní trest jako časově neurčitý trest uložený soudem bezprostředně po odsouzení za trestný čin, který vyžaduje, aby dotyčná osoba zůstala ve vězení buď až do konce svého přirozeného života, anebo až do svého propuštění na základě soudního, kvazisoudního, výkonného nebo správního procesu, kterým je prohlášeno, že vězeň již nepředstavuje riziko pro širokou veřejnost. Minimální doba, kterou si vězeň musí odpykat, než může být poprvé podmíněčně propuštěn na svobodu, se v jednotlivých zemích liší, přičemž nejkratší doba je 12 let (např. v Dánsku a Finsku) a 15 let (např. v Rakousku, Belgii, Německu a Švýcarsku), a nejdelší je 40 let (např. v Turecku v případě spáchání více trestných činů). Ve většině zemí, které ukládají doživotní tresty, se tato minimální doba pohybuje mezi 20 a 30 lety. V jurisdikcích Spojeného království stanoví minimální dobu, která musí být odpykána ve vězení, soudce dané instance při vynesení rozsudku, přičemž zákon v tomto ohledu nestanoví žádnou minimální dobu. Některé jiné země (např. Bulharsko, Litva, Malta, Nizozemsko a v případě jistých trestných činů také Maďarsko, Slovenská republika a Turecko) nemají zaveden systém podmíněného propuštění pro doživotně odsouzené vězně, takže „doživotí“ může doslova znamenat „doživotí“ (viz také odstavec 73). Na druhou stranu je třeba poznamenat, že řada členských států Rady Evropy nemá doživotní tresty zakotveny ve své sbírce zákonů.² Místo toho mají pro nejzávažnější trestné činy zavedeny dlouhodobé, časově vymezené tresty, které se obvykle pohybují v délce od 20 do 40 let.

¹ Viz také Evropská vězeňská pravidla (2006) a nedávno revidovaná Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni (*Mandelova pravidla* - 2015).

² Například Andorra, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Černá Hora, Portugalsko, San Marino, Srbsko, Slovinsko a Španělsko. V praxi pak nebyly doživotní tresty nikdy uloženy na Islandu a v Lichtenštejnsku.

Dějiny konceptu doživotního vězení

69. V průběhu dějin bylo doživotní vězení úzce spojeno s trestem smrti a postupně se stalo alternativním trestem za nejzávažnější trestné činy. Nicméně původním účelem tohoto náhradního trestu nebylo zmírnit či ulehčit situaci odsouzeného. Naopak, podle středověkého pojetí, které přetrvávalo po několik staletí, bylo celoživotní vězení spolu s těžkou prací a izolací pro pachatele horší alternativou smrti. Ve stejném duchu bylo jedním z argumentů pro zachování trestu smrti právě tvrzení, že doživotní vězení spolu s těžkou prací je tak tvrdé, že by dotyčné osobě způsobilo ještě více utrpení a bylo by krutější než trest smrti. Z dnešního pohledu je zcela nepřijatelný názor, že osoba, která si odpykává doživotní trest (či ostatně jakýkoliv jiný trest), by měla být ještě navíc potrestána velmi tvrdými podmínkami ve vězení. Nicméně tento názor je v různých evropských zemích ještě stále hluboce zakořeněn ve veřejném mínění.

Koncept doživotního uvěznění byl zaveden v 90. letech minulého století v mnoha členských státech Rady Evropy po ratifikaci protokolu 6 Evropské úmluvy o lidských právech, kterým byl zrušen trest smrti. Poslední poprava v členských státech Rady Evropy se konala v roce 1997 a od roku 2013 je Evropa právně územím, na kterém se trest smrti nevykonává (s výjimkou Běloruska)³. V mnoha zemích se však mělo za to, že veřejnost podpoří zrušení trestu smrti pouze tehdy, pokud by bylo jeho nahrazení považováno za dostatečně represivní. Osobám odsouzeným k trestu smrti byl proto jejich trest změněn na doživotí. Podle všeho však bylo provedeno jen málo podrobného plánování v oblasti výkonu doživotních trestů. Současně došlo za celou dobu 25 leté existence CPT k výraznému nárůstu počtu uložených doživotních trestů. Vyplývá to zřejmě ze dvou hlavních faktorů – zrušení nebo pozastavení trestu smrti v celé Evropě, a dále politiky ukládání trestů v členských státech za závažné trestné činy. Poslední dostupné statistiky⁴ uvádějí, že v roce 2014 bylo v členských státech Rady Evropy odsouzeno k doživotí přibližně 27 000 vězňů. Na základě vzorku 22 zemí, u nichž máme k dispozici příslušné údaje za delší období, se počet doživotně odsouzených vězňů v letech 2004-2014 zvýšil o 66 %. Kromě toho bylo v roce 2014 uvězněno na neurčitou dobu v různých členských státech Rady Evropy (zejména ve Spojeném království – Anglii a Walesu, v Německu, Itálii a Švýcarsku) z bezpečnostních důvodů nebo z důvodu ochrany veřejnosti přibližně 7 500 osob.

70. V 90. letech bývalé komunistické země střední a východní Evropy stanovily délku odnětí svobody v trvání 20 až 35 let jako paušální minimum pro všechny zmírněné a nové doživotní tresty, přičemž před uplynutím této doby nebylo možné zohlednit individuální faktory. Podobně mnoho států nedokázalo vytvořit zvláštní režimy pro doživotně odsouzené vězně, které by byly přizpůsobené jejich osobní situaci. Všichni tito vězni byli spíše považováni za „nebezpečné“ a vyžadující trvalou přísnou kontrolu. Dnes, o 20 až 25 let později, kdy se někteří vězni blíží době, kdy si mohou požádat o podmíněné propuštění, si začínáme uvědomovat, jak málo se toho udělalo pro to, aby tito vězni získali realistickou naději na propuštění zpět do komunity. Dlouhá období negativního zacházení ve věznicích, se striktním omezením práva na udržování vztahů s rodinou a přáteli „venku“, a zcela chybějící příprava na opuštění zařízení nebo plánování nového začlenění do společnosti velmi pravděpodobně vážně oslabí schopnost vězňů fungovat v komunitě za branami zařízení.

Některé z výše uvedených zemí uznaly, že je třeba doživotně odsouzené připravit na jejich propuštění. Tyto země stejně jako země, které zrušily trest smrti již dávno předtím, zavedly soudní, kvazisoudní, správní nebo výkonná opatření k propuštění doživotně odsouzených vězňů na základě zvážení individuální situace. Byly vytvořeny režimy s cílem řešit individuální chování vězňů, kdy jim byla nabídnuta možnost vzdělání a práce. Dále došlo k posílení kontaktů s vnějším světem, zejména s rodinami, kde to bylo možné, a rovněž byly zapojeny občanské a charitativní organizace,

³ V Ruské federaci bylo zavedeno moratorium.

⁴ Roční trestní statistika Rady Evropy (SPACE) 2004.8 a 2014.7.

které se vězňům věnují v průběhu jejich výkonu trestu. Všechna tato opatření slouží jednak k tomu, aby si vězni zachovali svůj „lidský faktor“ v době výkonu trestu, a jednak je připravují na propuštění. Zacházení s doživotně odsouzenými vězni přináší výzvy vězeňským správám, aby se jim podařilo udržet pozitivní atmosféru, zejména v první dekádě doživotního trestu, ale také v době, kdy se někteří tito vězni dostávají do vysokého věku. Zkušenosti těchto států jsou dobrým zdrojem poznatků při navrhování metod, jak nepolevit v dodržování práv vězňů odsouzených k časově neurčitým trestům, přestože sama tato časová neurčitost, bez ohledu na to, jak dlouho může trvat, vyvíjí na vězně velký psychologický tlak.

Zjištění výboru CPT během návštěv

71. CPT navštívil velký počet vězeňských zařízení po celé Evropě, ve kterých byli doživotně odsouzení vězni ubytováni. Podmínky, za kterých byli tito vězni drženi, se mezi jednotlivými zařízeními výrazně lišily. V mnoha zemích byli doživotně odsouzení většinou umístěni společně s dalšími odsouzenými a měli stejná práva z hlediska režimu (práce, vzdělání a volnočasové aktivity) a kontaktu s vnějším světem jako ostatní odsouzení.

Nicméně v řadě zemí – včetně Arménie, Ázerbájdžánu, Bulharska, Gruzie, Lotyšska, Moldávie, Rumunska, Ruské federace, Turecka (pouze vězni odsouzení k doživotí s přitěžujícími okolnostmi) a Ukrajiny⁵ – byli doživotně odsouzení zpravidla drženi odděleně od ostatních odsouzených vězňů. V několika zemích CPT zaznamenal, že doživotně odsouzení měli také velmi ochuzený režim a podléhali velmi přísným bezpečnostním opatřením. Doživotně odsouzení tak byli například uzamčeni ve svých celách (sami nebo ve dvojicích) po dobu 23 hodin denně, nesměli se stýkat ani s ostatními doživotně odsouzenými vězni z jiných cel (včetně času pro pohyb venku), nebylo jim povoleno pracovat mimo svou celu nebo jim nebyla nabídnuta vůbec žádná smysluplná činnost. Kromě toho v několika zemích byla doživotně odsouzeným vězňům systematicky nasazována pouta a/nebo se museli podrobit důkladné osobní prohlídce s úplným vysvětlením při každém opuštění své cely. V některých zařízeních se navíc dotyční vězni mohli pohybovat mimo svou celu pouze v doprovodu dvou vězeňských dozorců a hlídacího psa.

V řadě navštívených zařízení byli také vězni vystaveni anachronickým pravidlům, jejichž jediným cílem bylo dotyčné vězně ještě více potrestat a ponížít (například zákaz ležet na posteli během dne, povinnost odříkávat příslušný článek trestního zákoníku, na základě kterého byli odsouzeni, vždy, kdy dozorce otevře dveře cely, povinnost mít na sobě vězeňskou uniformu v příslušné barvě). CPT se domnívá, že podobné praktiky mají jednoznačně odlidšťující a ponižující účinek, a jsou podle něj nepřijatelné.

Rovněž stojí za zmínku, že v některých zemích měli doživotně odsouzení velmi omezené možnosti kontaktu s vnějším světem (zejména z hlediska povolení návštěv), které byly výrazně menší než u ostatních odsouzených.

72. Vězeňské správy v některých výše uvedených zemích podnikly v posledních letech kroky ke zmírnění vězeňských podmínek doživotně odsouzených vězňů, zejména tím, že jim nabídnuta možnost pracovat a věnovat se jiným užitečným činnostem (včetně většího kontaktu s jinými doživotně odsouzenými vězni), a že se uplatňuje více individuální přístup při rozhodování o použití bezpečnostních opatření. Je však třeba udělat ještě hodně pro to, aby byla situace uspokojivá. Politiky týkající se výkonu trestů bohužel ještě příliš často vycházejí z předpokladu, že doživotně odsouzení jsou ze své podstaty mimořádně nebezpeční a že režim uplatňovaný na tyto vězně by měl mít jistým způsobem také represivní charakter.

⁵ V některých zemích (např. v České republice, Litvě a ve Slovenské republice) si musí doživotně odsouzení vězni odpykat jistou dobu trestu (10 až 15 let) v oddělené jednotce, než mohou být přefazeni do normální vězeňské jednotky, kde mohou být v kontaktu s ostatními odsouzenými.

CPT by chtěl znovu zdůraznit, že systematické nasazování pout a důkladné osobní prohlídky vězňů s úplným vyslečením nemohou být nikterak ospravedlněny, a to tím spíše, pokud k nim dochází v již bezpečném prostředí. Výbor také opakovaně uvedl, že používání psů uvnitř vězeňského areálu je nepřijatelné. V této souvislosti by chtěl výbor zdůraznit, že zkušenosti v různých evropských zemích ukázaly, že *doživotně odsouzení vězni nemusí být nutně nebezpečnější než ostatní odsouzení* (viz také odstavec 76). Kromě toho jsou doživotně odsouzení vězni – ostatně jako všichni odsouzení – *posíláni do vězení za trest a nikoliv proto, aby zde byli trestáni*.

„Doživotí je doživotí“

73. Jak již bylo uvedeno výše, v několika členských státech Rady Evropy může být osoba odsouzena k doživotnímu vězení bez jakékoliv vyhlídky na podmíněné propuštění. Říká se tomu „skutečné doživotí“ nebo „celoživotní trest“ odnětí svobody. CPT kritizoval samotný princip těchto rozsudků v několika zprávách z návštěv, v nichž vyjádřil vážné výhrady k tomu, že člověk odsouzený k doživotnímu vězení je jednou provždy považován za nebezpečného a je zbaven jakékoliv naděje na podmíněné propuštění (vyjma z humanitárních důvodů nebo v případě omilostnění). Výbor trvá na tom, že uvěznit doživotně osobu bez jakékoliv reálné vyhlídky na její propuštění je podle jeho názoru nelidské. Také je třeba poznamenat, že dokonce i osoby odsouzené Mezinárodním trestním soudem (nebo zvláštními mezinárodními tribunály) za nejzávažnější trestné činy, jako jsou genocida, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, mohou být v zásadě v určité fázi výkonu trestu podmíněně (předčasně) propuštěny.

CPT je totiž toho názoru, že trest odnětí svobody, který nenabízí žádnou možnost propuštění, brání samotné možnosti nápravy, která je přitom jedním z hlavních odůvodnění odnětí svobody. I když potrestání a ochrana veřejnosti jsou důležitými prvky trestu odnětí svobody, zbavit vězně již od samého počátku naděje na nápravu a návrat do komunity, tohoto vězně ve skutečnosti odlidšťuje. Neznamená to, že všichni doživotně odsouzení by měli být dříve či později propuštěni – ochrana veřejnosti je zcela zásadní. Nicméně, všechny tyto rozsudky by měly být v jisté fázi seriózně přezkoumány, a to na základě individuálních cílů, které by byly stanoveny v plánu výkonu trestu hned při uložení trestu a které by byly následně pravidelně kontrolovány. Vězni by to dalo nejenom naději, ale také cíl, kterého by měl dosáhnout a který by měl motivovat jeho pozitivní chování. Pomohlo by to také vězeňským správám v jejich přístupu k jednotlivcům, kteří by jinak neměli žádnou naději, a ani co ztratit.

Evropský soud pro lidská práva v posledních letech zkoumal několik případů, kdy vnitrostátní soudy odsoudily vězně k doživotí bez jakékoli možnosti předčasného nebo podmíněného propuštění a kdy, kromě humanitárních důvodů nebo zcela výjimečných okolností, doživotní trest znamenal skutečně doživotí. V doposud nejvíce směřodatném rozsudku Soudu, který vynesl velký senát v případě *Vinter a další proti Spojenému království*⁶, se uvádí, že bylo neslučitelné s lidskou důstojností, a tudíž v rozporu s článkem 3 Evropské úmluvy o lidských právech, když stát zbavil osobu její svobody, aniž by jí dal alespoň šanci, že jednoho dne této svobody opět nabyde.

Ze stávající judikatury Soudu lze vyvodit tři hlavní důsledky. *Právní předpisy* členských států musí nyní stanovit jistou dobu v průběhu výkonu trestu, kdy bude *možné* tento rozsudek o trestu revidovat. Dále musí členské státy stanovit *postup*, pomocí kterého bude rozsudek revidován. A konečně, pobyt ve vězení musí být zorganizován takovým způsobem, aby doživotně odsouzení měli možnost *směřovat k nápravě*.

⁶ Viz *Vinter a další proti Spojenému království* [velký senát], stížnosti č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, ze dne 9. července 2013.

Základní cíle a zásady pro zacházení s doživotně odsouzenými vězni

74. CPT se domnívá, že cíle a zásady pro zacházení s doživotně odsouzenými formulované Výborem ministrů v doporučení Rec (2003) 23 o zacházení vězeňských správ s odsouzenými k doživotním a jiným dlouhodobým trestům, jsou stále nejrelevantnějším a nejkomplexnějším referenčním dokumentem pro tuto skupinu vězňů. Tyto zásady lze shrnout následovně:

- *zásada individuálního přístupu*: každý doživotní trest musí doprovázet individuální plán výkonu trestu, který je přizpůsoben potřebám a rizikům dotyčného vězně;
- *zásada normalizace*: doživotně odsouzení by měli, podobně jako všichni vězni, podléhat pouze těm omezením, která jsou nezbytná pro jejich bezpečné a řádné uvěznění;
- *zásada odpovědnosti*: doživotně odsouzeným vězňům by měly být dány příležitosti pro realizaci osobní odpovědnost v každodenním vězeňském životě, včetně plánování výkonu trestu;
- *zásady bezpečnosti a zabezpečení*: mělo by se jasně rozlišovat mezi riziky, která představují doživotně odsouzení vůči vnější komunitě, a mezi riziky, která tito vězni představují vůči ostatním vězňům a osobám pracujícím ve vězení nebo návštěvníkům vězení;
- *zásada neoddělování od ostatních vězňů*: doživotně odsouzení by neměli být odděleni od ostatních pouze z důvodu svého druhu trestu, ale měli by mít možnost být v kontaktu s ostatními vězni na základě vyhodnocení rizik, které přihlíží ke všem relevantním faktorům;
- *zásada pokroku*: doživotně odsouzení by měli být podporováni a měli by mít možnost propracovat se v průběhu trestu k lepším podmínkám a režimům díky svému individuálnímu chování a vstřícnému postoji k programům, personálu a ostatním vězňům.

Zavádění těchto zásad do praxe

75. Věznice musí být bezpečné, zabezpečené a musí v nich vládnout řád v zájmu všech, kteří s nimi mají co do činění. Jelikož zbavení svobody, zejména na časově neznámou dobu, je ze své podstaty škodlivé pro téměř všechny lidské bytosti, je třeba podniknout kroky k tomu, aby byly tyto škody co nejmenší. Jedna důležitá metoda k dosažení tohoto cíle spočívá v tom, že se pro tyto doživotně odsouzené vězně stanoví přesné datum prvního přezkoumání jejich možného propuštění a vypracuje se individuální program na míru, ve kterém bude pro každého vězně stanoven realistický soubor kroků, které jej k tomuto datu dovedou. Samozřejmě, že tento program bude vyžadovat pravidelnou kontrolu provádění, ale cílem by mělo vždy být zapojit vězně do rozvíjení programu a poskytnout jim pravidelné „zastávky“ na jejich cestě a zpětnou vazbu o dosažených výsledcích. Takový program by měl ve svém výsledku zajistit, aby doživotně odsouzení dostali možnost řešit všechny aspekty své situace ještě před termínem svého prvního přezkumu. Nemělo by se také zapomenout na čas strávený v méně zabezpečených podmínkách, zejména pokud vězni dostanou propustku na konci tohoto období, aby bylo zajištěno, že plán řízení rizika a potřeb bude fungovat mimo zabezpečené prostředí. Klíčem k úspěšnému začlenění do společnosti je pokračování péče v komunitě, přičemž plán této péče by měl být vypracován s dostatečným předstihem před datem propuštění.

Individuální přístup

76. Splnění těchto obecných zásad vyžaduje individuální přístup k plánování výkonu trestu. CPT vychází z poznatků získaných ze své vlastní zkušenosti, jakož i ze zkušeností mnoha vězeňských správ, že doživotně odsouzení nejsou nutně nebezpečnější než ostatní vězni (viz také odstavec 72) – mnoho z nich má dlouhodobý zájem o stabilní a bezkonfliktní prostředí. Stejně tak vězni, kteří se na začátku výkonu trestu chovají nebezpečně, se mohou stát mnohem méně nebezpečnými, nejenom vlivem působení času u těchto dlouhých trestů, ale také díky cílenému působení a humánnímu zacházení. Po uložení doživotního trestu by se mělo pokračovat

v individuálním přístupu v rámci procesu plánování výkonu trestu na základě vyhodnocení konkrétní situace. K tomu je třeba provést delší předběžné vyhodnocení, které by mělo být pokud možno provedeno na vyhrazeném místě s příslušným personálem, tedy se zkušenými a speciálně vyškolenými vězeňskými dozorci, psychology, vychovateli a sociálními pracovníky. Pokud existují náznaky možných psychických problémů, vyhodnocení by se měl zúčastnit i psychiatr. Úkolem tohoto týmu, který by spolupracoval s vězněm, je co nejlépe a ze všech možných úhlů pochopit situaci daného vězně, a to jak ve vězeňském prostředí, tak v komunitě, jakož i jeho potřeby v oblasti zvláštního působení, aby jeho pobyt ve vězení byl co nejpřínosnější z hlediska řešení zjištěných potřeb a jeho přípravy na propuštění. Měly by být použity schválené nástroje pro vyhodnocování rizika a potřeb, doplněné o odborný posudek⁷. Výsledná analýza a plán, do kterých by měl být vězeň co nejvíce zapojen, se stanou podkladovým materiálem pro všechny osoby, které budou s vězněm pracovat. Tento materiál by měl být pravidelně přezkoumáván a vězni by měla být poskytována zpětná vazba.

Provádění plánu výkonu trestu

77. *Základní principy týkající se provádění plánu výkonu trestu se velmi podobají principům vztahujícím se na všechny vězně. Vězni by neměli podléhat žádným omezením, která nejsou vyžadována k udržení pořádku, bezpečnosti a kázně ve věznici. Zejména by míra bezpečnosti uplatňovaná vůči každému jednotlivci měla být úměrná riziku, kterou tato osoba představuje. Povaha spáchaného trestného činu je pouze jedním z faktorů při posuzování tohoto rizika. V zásadě platí, že o uložení režimu uvěznění u doživotně odsouzených vězňů by měly rozhodovat vězeňské orgány, a to vždy na základě individuálního posouzení konkrétní situace vězně, přičemž tento režim by neměl automaticky vyplynout z druhu uloženého trestu (to znamená, že o režimu vězně by neměl rozhodovat soudce vynášející rozsudek).*

78. Stejně tak by *doživotně odsouzení neměli být běžně drženi odděleně od ostatních odsouzených*, kromě fáze vyhodnocení, přičemž by však neměl být problém, pokud by vězni s dlouhými tresty odnětí svobody byli odděleni od vězňů s velmi krátkými tresty. Délka trestu nemusí nutně souviset s mírou rizika, kterou mohou doživotně odsouzení představovat uvnitř věznice, a zásada normalizace vyžaduje, aby se doživotně odsouzení mohli alespoň stýkat s vězni s dlouhými tresty odnětí svobody, kteří mají předem stanovené datum propuštění. Tento pohyb a střídání vězňů, ke kterým dochází, i když jen v omezené míře, může přinést jisté osvěžení pobytu ve vězení pro ty, kteří zde mají strávit velmi dlouhou dobu.

Pokud jsou doživotně odsouzení soustředěni do zvláštní věznice, vede to také nutně k tomu, že mnoho těchto vězňů se ocitne velmi daleko od svých rodin a vnějších kontaktů. Doživotní trest přinese v každém případě velký tlak na tyto vztahy. Navíc, pokud je vězeň umístěn daleko od svého domova, snižuje se tím možnost udržet prvek, který je při podpoře resocializace klíčový. Dále by neměla být vůči doživotně odsouzeným uplatňována další omezení ve srovnání s ostatními odsouzenými, co se týče možnosti udržovat blízký kontakt s rodinami a jinými blízkými osobami. Zejména v prvních letech uvěznění může omezení kontaktů tyto vztahy narušit či dokonce zničit. Je také důležité, aby doživotně odsouzení měli skutečnou a co možná nejpravidelnější možnost návštěv, telefonování, korespondence, a přístup k novinám, rozhlasu a televizi, aby si udrželi svůj smysl pro kontakt s vnějším světem.

79. Doživotně odsouzení by měli mít *přístup k co možná nejširší škále aktivit*, a to normálně společně s ostatními vězni. Práce, vzdělání, sportovní a kulturní aktivity a koníčky pomáhají nejenom ukrátit čas, ale mají klíčový význam při podpoře sociální a duševní pohody a předávání přenositelných dovedností, které se budou hodit jak během doby výkonu trestu odnětí svobody, tak i

⁷ Viz doporučení CM/Rec (2014) 3 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům týkající se nebezpečných pachatelů.

po ní. Zapojení vězňů do těchto činností, vedle jejich účasti na programech k problematickému chování, představuje významný faktor v probíhající hodnocení výsledků každého jednotlivce. Tyto aktivity umožňují zaměstnancům na všech úrovních lépe vězňům porozumět a vynést informovaný soud o tom, kdy nastane ta správná chvíle, aby se vězeň mohl posunout v režimu a dostal důvěru a uvolněnější bezpečnostní opatření. Možnost takového vývoje je zásadní pro vedení věznice i pro samotného vězně. Vězni přináší motivaci a odměnu, představuje jisté milníky nebo zastávky v jeho jinak časově neurčeném světě, a rovněž prohlubuje vztah mezi hodnotícím personálem a vězněm, což přispívá k *dynamické bezpečnosti*.

Účinné provádění dynamické bezpečnosti by mělo skutečně výrazně zlepšit proces vyhodnocování, ve které chvíli bude bezpečně umožnit konkrétnímu vězni přístup do komunity, nejdříve ve formě krátké propustky s doprovodem, poté ve formě propustky na jednu noc bez doprovodu, a nakonec podmíněné propuštění do komunity. Dobrý personál se dopracuje k důkladnému porozumění jednotlivci, a tyto znalosti může dál předat rozhodujícím instancím a těm, kteří přeberou zodpovědnost za dohled a podporu vězně v komunitě. Mnoho stávajících systémů jen málo využívá znalostí personálu, zejména bezpečnostních pracovníků na základní úrovni, kteří přitom tráví s vězni zdaleka nejvíce času. Tito pracovníci jsou často odrazováni od toho, aby se s vězni blíže seznámili, nebo je jim to dokonce zakázáno, čímž se přichází o velkou příležitost vybudovat pozitivní vztah mezi personálem a vězni. Tyto vztahy, probíhající v rámci jistých mezí, nejenže zvyšují bezpečnost, ale mohou také pomoci motivovat vězně ke spolupráci v režimu, a personálu zase mohou poskytnout mnohem pozitivnější zkušenost z vězeňské práce, než jak je tomu u vězeňských dozorců, kteří fungují jako pouzí „žalárníci“. Samozřejmě, že to vyžaduje vhodný výběr personálu, školení, dohled a podporu od ostatních odborníků zúčastněných v systému. Nicméně přínosy zaznamenané v několika členských státech a zjištěné výborem CPT jsou naprosto zjevné.

80. Je nepochybné, že někteří doživotně odsouzení jsou velmi nebezpeční. Nicméně přístup by měl být stejný jako k ostatním odsouzeným vězňům, přičemž zahrnuje: podrobné posouzení individuální situace dotčených vězňů; řízení rizik včetně plánů na řešení potřeb jednotlivce a na snížení pravděpodobnosti recidivy v delším časovém horizontu při současném zajištění potřebné úrovně ochrany ostatním osobám; pravidelný přezkum bezpečnostních opatření. Cílem by mělo být, stejně jako u všech nebezpečných vězňů, snížit míru nebezpečnosti pomocí vhodného působení a zajistit co nejrychlejší návrat vězňů do normálního „provozu“.

Závěr

81. CPT vyzývá členské státy, aby přehodnotily své zacházení s doživotně odsouzenými vězni a zajistily, aby toto zacházení odpovídalo individuálnímu riziku, jež tito vězni představují jak ve vězení, tak vůči vnější komunitě, a nevycházely přitom pouze z trestu, který jim byl uložen. Zejména by dotyčné členské státy měly podniknout kroky ke zrušení právní povinnosti držet doživotně odsouzené vězně odděleně od ostatních vězňů (s dlouhodobými tresty) a měly by přestat systematicky používat bezpečnostní opatření, jako jsou pouta, uvnitř věznice.

82. Dále by mělo být vynaloženo veškeré úsilí k tomu, aby byl režim doživotně odsouzených vězňů přizpůsoben jejich potřebám a aby jim pomohl snížit míru rizika, které představují, dále aby se co nejvíce snížily škody, které časově neurčité tresty nutně způsobují, aby tito vězni zůstali v kontaktu s vnějším světem, aby jim byla nabídnuta možnost propuštění do komunity na záruku a aby bylo zajištěno, že jejich propuštění může být bez rizika povoleno, alespoň v drtivé většině případů. Za tímto účelem by měly být zavedeny postupy umožňující přezkoumání trestu. Samozřejmě že nestačí mít pouze formální možnost požádat si o propuštění po odpykání určité doby trestu – členské státy musí zajistit, zejména tím, jak zacházejí s doživotně odsouzenými vězni, aby tato možnost byla reálná a účinná.